

Niko Grafenauer
PLASTI ODZIDANIH DALJAV

spomini

Zapisala in sestavila Tina Kozin

Ko se brat Niko odpravlja na operacijo, ki se je boji, bi mu rada povedala zgodbo, ki mu jo pravzaprav cela družina skriva, da ga ne bi preveč bolelo. Vseskozi je namreč verjel, da je bilo njegovo rojstvo vzrok mamine smrti, pravzaprav pa je bila za smrt kriva njena bolezen.

Samo ene počitnice, mislim da leta 1935, sem preživljala na atkovem domu. Prijazna domačija je bila to na obrobju Beljaka, na Peravi. Stari oče – očak z gostimi lasmi in košato brado, z obveznim širokokrajnim klobukom – je deloval name kot nekakšen orjak. Igral je na orgle v Cerkvi Svete Krvi – Heiligenblut. Stara mama je bila že mrtva, obiskali pa smo njen grob pri Baškem jezeru. Doma sta bili tedaj še teta Tereza (neporočena) in teta Liza (poročena Oblin), njen mož je bil zagrizen nemškutar. Na počitnice je prišla iz Ljubljane še teta Marica in njena otroka Majda in Jure. Dom je bil prijazen, topel.

Kako težko je bilo očetu, ki je tik pred prvo svetovno vojno končal klasično gimnazijo v Beljaku, ko je odhajal v vojno kot avstroogrski vojak. Bil je zasut v strelskem jarku na Piavi v Italiji.

Rešil se je in kot begunec prišel v Ljubljano, ker se je zavzemal za slovenstvo. Kasneje je prejel odlikovanje, Karađorđevo zvezdo. Kot študent na slavistiki je dobil stanovanje v Ljubljani pri maminii sorodnici Dovžanovi. Tu je drugoval z maminim bratrancem Ferdinandom Bidovcem, ki je bil kasneje ustreljen na Bazovici. Pri Dovžanovih je spoznal Francoko, svojo bodočo ženo, in s študijem je bilo konec. Poiskal je službo v Ljubljani na železnici.

Očetov dom: štirje otroci so zapustili svoj dom v Beljaku – Ivan, profesor; Ciril, uslužbenec na železnici; Marica, poročena

Šporn. Ti trije so se ustalili v Ljubljani. V Maribor je odšel očetov brat Klemen, s katerim nismo imeli stikov, posebno po očetovi smrti ne. Plebiscit je tako boleče posegel v očetovo družino, dom na obrobju Beljaka pa je kasneje izginil.

Oče je najprej služboval v Ljubljani, nato pa na obmejnih železniških postajah na Pragerskem in Rakeku. Ko je prišel čas mojega vstopa v šolo, se je družina, tedaj že s štirimi otroki, vrnila v Ljubljano. Najprej smo stanovali v Rožni ulici 13 pri Šentjakobu, prav tam, kjer je pod hišo speljana cesta. Čeprav je bila mamica tedaj noseča s petim otrokom, Marico, nas je lastnik, župnik v Sori, naganjal iz stanovanja. Vem, da je bil oče tedaj zelo prizadet, kam s številno družino in nosečo ženo. Čakali smo na zgraditev predzadnje Fondove hiše, a smo se morali z dojenčkom izseliti v vilo v Tovarniški ulici (Zelena jama), kjer smo počakali na dograditev na Korški 16. Tu smo našli moderen topel dom.

Oče je bil zelo družinski človek, razgledan, napreden. V domači knjižnici sem srkala znanje iz knjig svetovnih klasikov. Imeli smo naročene napredne vzgojne revije, pa knjige iz Modre ptice in drugih naprednih založb. Oče je zelo rad bral, prijateljeval je s knjigarnarjem Ivanom Dovžanom, ki je imel svojo trgovino na Stritarjevi ulici. Pomagal mi je pri francoščini. Posebno se mi je vtisnila v spomin francoska Balzacova Teta Liza. Pomagal mi je pri matematiki in latinščini. Mislim, da je užival ob tem. Ukvarjal se je tudi s fotografijo in šahom.

Kot računovodski inšpektor na glavni železniški postaji je imel zelo naporno službo. Izčrpaval ga je deljeni delovni čas, štirikrat na dan je moral peš do službe, od stadiona do železniške postaje. Ko pa se je zvečer vrnil domov, nas je imel najraje vse okrog sebe, da smo mu brodili po košatih laseh, mu prinesli copate in umili noge. Bil je topel družinski človek.

Vedno bolj pa je napredovala njegova Parkinsonova bolezen, ki se je, ne vem, kdaj, vtihotapila v njegovo telo.

Ljubezen je torej segala tudi do nas, dokler ni te idile presekala mamina bolezen v nosečnosti z Janezom in ob njegovem rojstvu. Tedaj je slutnja smrti ob morebitni ponovni zanositvi prvič zajela topli dom.

Naj se vrnem v tisti čas – v leto 1940. Slutnja vojne je prodirala v vse pore našega življenja ... Mama je pričakovala porod svojega sedmega otroka, ki ga po zdravniških nasvetih ne bi smela roditi, a se je odločila za življenje otroka. Prišel je dan, ko se je morala posloviti od nas šestih, ki smo bili še vsi majhni in nebogljani. Na Miklavžev večer so doma pripravili običajno obdaritev. Oče je ob tem vedno izredno užival. Stiskali smo se okoli mame, ki je v naročju držala eno leto starega dojenčka, v pričakovanju sedmega. Jaz sem bila najstarejša, stara štirinajst let. Po obdaritvi smo v joku spremljali mamo do vežnih vrat. Mama nas je vsakega posebej po svoje imela rada. Na njenem obrazu je bilo zaslediti skrb, negotovost, strah, pa vendar se mi zdi, da je vdano sprejemala odločitev za življenje svojega sedmega otroka in bila ob tem po svoje srečna. Spominjam se tudi darila, ki ji ga je prinesel Miklavž. To je bil zelo drag parfum Shiper, ki si ga je mama zelo želela. Ko je odšla, sta v domu zavladata molk in pričakovanje.

Naslednje jutro se je rodil naš Niko in vsi smo se izredno veselili ter bili pomirjeni, da je mama s porodom rešena. Oče nas je peljal v porodnišnico pogledat novega člana družine. Bil je tako droben in prijazen. Na maminem obrazu je odsevala velika ljubezen do novorojenca. Po enem tednu, 13. decembra, se je mama z dojenčkom vrnila v naš dom.

Bila je rahlo razočarana, ker ni bilo vse urejeno tako, kot je bila sama vajena. Takoj je začela pospravljati, predvsem

omare. Vse je potekalo nekako normalno, z rahlo nejevoljo v njenih očeh. Po enem dnevu pa se je vse postavilo na glavo. Ravno smo se odpravili spat, deklince v svojo belo sobico, dojenček v pripravljeno posteljico v kabinetu. Takrat pa je bilo v drugi sobi slišati, kot da je nekaj zelo narobe. Ropot, stokanje ... Otroci smo se zbudili. Jaz, najstarejša, sem morala odgovarjati, ko so me spraševali, ali bo mama ob tem napadu umrla. Prepričevala sem jih, da ne bo, da je bilo tako že pri bratu Janezu. Takrat je potem nenadoma stopil v sobo stric Vinko, ki nam je z žalostjo povedal, da bo mama najbrž umrla in naj pridemo k njeni postelji v spalnico. Ko smo s strahom prišle do postelje, je bila še pri zavesti. Njene zadnje besede so bile: »Otroci, molite!« Za sestro Nado je bila to sveta obveza. Potem je še nekajkrat zahropla, iz ust se ji je pocedila majhna sraga krvi in vse je onemelo.

Mama je umrla zaradi eklampsije (previsokega krvnega pritiska), in ne ob porodu ali zaradi poroda. Stara je bila sedemintrideset let. Njeni otroci, najstarejša jaz, Sonja, stara štirinajst let; Dora, stara trinajst let; dvojčka Nada in Božo, stara dvanajst let; Mara, stara šest let; Janez pa leto in pol ter naš dojenček, ki še ni imel imena, v kabinetu. Tiho je bilo dogovorjeno, da bi bil Miklavž, saj je bil rojen na Miklavžev večer, verjetno od tod ime Niko, po svetem Nikolaju.

Nato moj spomin utihne. Vem samo še to, da je bilo treba zjutraj dojenčka odnesti v dečji dom, da bi ga nahranili, saj je bil najbrž zelo lačen. Zjutraj sva s prijateljčino sestro, osemnajstletno Ivano Keržičevo zavili dojenčka in ga peš odnesli izza Bežigrada v dečji dom. Pot je bila zelo dolga. Fondove hiše so zgrajene za stadionom, dečji dom pa je bil na Streliški ulici, ki je kar precej kilometrov stran. Prišli sva v dom, ko je bil dežurni zdravnik dr. Drč, znan posebnjež. Ivano je poznal, ker je po šoli nekaj časa delala v dečjem domu. Bila je zelo

lepa deklica, zato jo je prvi hip kar obsodil, da je prinesla svojega nezakonskega otroka. Zahteval je mrliški list, midve pa sva bili žalostni, osupli in jezni zaradi takega sprejema. Kaj se je dogajalo potem, se ne spomnim več. Niko, kot smo ga kasneje imenovali, je v dečjem domu ostal kakšne štiri mesece.

Po maminem pogrebu so nas hoteli sorodniki razkropiti, toda oče do smrti tega ni dovolil. Dobili smo gospodinjo Marijo Strniševno, ki je imela tri svoje otroke in je že od samega začetka nismo marali. Ob tem se je začela druga svetovna vojna. Med Gorenjsko, kjer so bili nemški okupatorji, in Ljubljansko pokrajino so sovražniki zarisali skoraj nepreahodno mejo. V našem domu je ob tedanji gospodnji zavlada la-kota. Tisto, kar smo dobili na živilske karte, je bilo že tako premalo za lačne odraščajoče otroke, oče pa gospodnji ni znal preprečiti odnašanja hrane njenim otrokom. Nam je vsak dan odtehtala petnajst dekagramov kruha za vsakega. Nika je učila govoriti, in ker je pogrkovala, se ni mogel tega nikoli znebiti, kljub poskusom logopedov. Naš oče je govoril lepo slovenščino brez koroškega pogrkanja.

Tako smo zaživel brez mame, v nič kaj prijaznem domu. Potem je zbolel še oče, in sicer za tuberkulozo. Od žalosti in zaradi bolezni je vedno bolj hiral. Sorodniki so hoteli nekatere izmed nas vzeti k sebi, a oboleli oče tega ni dovolil. Oče je bil nato sprejet v bolnišnico, na oddelek za tuberkulozne bolnike, doma pa je medtem gospodarila nepriljubljena gospodinja. Gorenjski sorodniki (po mamini strani), ki niso vedeli, v kakšnem peklu živimo, so nam vsak mesec poslali paketek s hrano. Nekega dne so nam tako poslali kilogram ješprenja. Kakšna sreča! Odločili smo se, da nesemo očetu v bolnišnico ješprenjevo klobaso. Pet nas je romalo k njemu z dragocenim darilom. Ko smo prišli v sobo, kjer je ležal, je

bila postelja prazna. Zaslutili smo, da ga ni več. Začeli smo jokati in sestre so nas na hitro spravile iz sobe, da ne bi motili ostalih bolnikov. Odšli smo na cesto pred bolnišnico in nismo vedeli, kam naj sploh gremo. To je bilo najhuje. Domov h gospodinji nismo hoteli.

Tako se nas je znašlo pred bolnišnico pet nebogljencev; jaz, najstarejša, še nisem imela šestnajst let, Dora je bila stara petnajst let, Nada in Božo štirinajst, Marica osem, doma pa sta bila še Janez, star dobra tri leta, in ti, star slabi dve leti. Doma ni bilo več. Le grob na Žalah nas je pozneje spominjal na očeta, ki nam je bil vzor. Žal ga nisi poznal.

Odpravili smo se k očetovemu bratu Ivanu, ki je sam imel trinajst otrok in nam ni mogel kaj dosti pomagati. Takrat je v dogajanje posegla stara mama, od katere nas je ločevala strogo zastražena meja med Ljubljansko pokrajino in Gorenjsko. Kako so se dogovorili, ne vem, a usoda nam je določila skrbnika, brata stare mame, Valentina Bidovca, ki je bil sodnik na ljubljanskem sodišču. Prišel je k stricu Ivanu in nas popeljal domov za Bežigrad, zapečatil vse prostore v stanovanju in gospodinjo takoj odpustil, da ne bi še kaj odnesla, ker nam je odnašala hrano in stvari. Ne vem po kakšni usodni zaslugi smo takrat dobili novo gospodinjo, Nežko Matičičevo, Notranjko iz Bezuljaka, ki je bila izobrazena za službovanje avstroogrski gospodi. K nam je prišla po službi pri ljubljanskem županu, dr. Juru Adlešiču. Takoj smo jo vzljubili in spretno nas je vzgajala in vodila pri naših, še posebej mojih najstniških težavah. Gospodinjstvo je odlično vodila, lakote ni bilo več, za najmlajšega Nika je celo poskrbela, da je šel za nekaj časa v Bezuljak k njeni svakinji. Tam je bilo dovolj tako mleka kot kruha, kar je bilo dobro zanj. Ostali pa so počasi odhajali iz našega doma k sorodnikom

na Gorenjsko in avstrijsko Koroško. Tako so odšli vsi, le jaz in Niko sva ostala pri Nežki.

Zame je bil to blagoslov, saj sem zaključevala gimnazijo in morala sem misliti na svoj poklic. Tudi vojna se je počasi bližala koncu. Vedela sem, da se bodo bratci in sestre vračali in da očetova pokojnina ne bo zadostovala, da bi se šolala naprej, zato sem se odločila za učiteljski poklic.

Naredila sem abiturientsko maturo, in ko je bila vojna končana, 1. januarja 1946 nastopila službo v Dvorski vasi, majhni vasici blizu Velikih Lašč. S seboj sem vzela bratca Nika. Star je bil dobrih pet let. Ko sem učila, je sedel v razredu, šola je bila enorazrednica. Dopoldne in popoldne sem učila, vmes pa še kaj skuhala. Nato je inšpektor pritisnil na krajevno skupnost, da so nama priskrbeli kosilo. Dvorska vas ima za naju z Nikom izreden pomen. Srečanje s pristnim kmečkim življenjem in dobrimi Mencinovimi ljudmi. Oče inovator, invalid prve svetovne vojne, sin Jože, moj učenec, kasneje študent, se je povezal z Nikom v trdno vez, ki drži še danes. Mama in kasnejša učiteljica na šoli sta to vez še poglobljali. Prvi in drugi razred je Niko obiskoval v razredu pri meni, nato pa sem dobila dekret za študijski dopust, da sem lahko zaključila slavistiko na ljubljanski univerzi. Sprva tega prijetnega življenja sploh nisem hotela zapustiti. Izgovorila sem se, da moram skrbeti za brata. Toda inšpektor je za Nika našel prostor v Mladinskem domu Malči Beličeve v Ljubljani, pridružil pa se mu je tudi brat Janez. Stara mama je želela tako, da Janez ne bi ostal brez izobrazbe. Tako sta oba tretji in četrti razred obiskovala na osnovni šoli na Viču.

V Ljubljani z Nikom nisva imela več doma. V naše tako lepo in negovano stanovanje so novi oblastniki vrinili svoje pristaše. Deset let sta oče in mama čuvala ta naš dom in vzorno skrbela zanj, naenkrat pa ni bilo več prostora za nas,

ki takrat nismo bili v Ljubljani. Zato je bil Dom za Nika edina rešitev. Ko sem končala študij, sta brata prerasla Mladinski dom Malči Beličeve in bila sprejeta v Dijaški dom Ivana Cankarja v Ljubljani. Vendar tam ni bilo prave vzgoje, zato bi skoraj zašla s prave poti.

Jaz sem se medtem poročila, mož je postal ravnatelj Osnovne šole Cerknica in pridružila sem se mu kot slavistka. V Cerknici je bila takrat ustanovljena gimnazija in s seboj sem vzela brata Janeza, da bi se šolal. Nika je sestra Dora dala svoji tašči, kjer pa ni bil srečen. Jokal je in prosil, da bi ga vzela k sebi v Cerknico. Medtem je obiskoval Poljansko gimnazijo. Ko je Janez končal šolanje v Cerknici, je prišel Niko, da bi tudi on pri meni dopolnil svoje šolske obveznosti. Treba je bilo izbrati njegov življenjski poklic.

Odločil se je za učiteljske v Ljubljani. Tam je bil zelo uspešen. Po končanem učiteljsku se je odločil za študij primerjalne književnosti na ljubljanski univerzi. Ker je tako rad bral, je bila to prava izbira. V Ljubljani je zanj skrbela moja najljubša sestra Nada. Niko je zaživel v njenem domu, ki si ga je komaj ustvarila. Tukaj se moja vloga skrbnice konča. Upam, da sem se vsaj malo oddolžila in s svojo vlogo pripomogla k Nikovemu odraščanju in delno šolanju. Občudujem ga, saj mu je uspelo brez materinega naročja in brez očetovega vzora doseči največ izmed vseh nas!!!

Sonja Grafenauer Verbec
(V Cerknici, 10. 2. 2016)

*Sonja Grafenauer Verbec sedi v prvi vrsti druga z desne.
Fotografija je objavljena na portalu www.cerknica.org v rubriki
Stare slike (Cerknica 1953 – Pred šolo).*

ZGODBA IZ DAVNIH ČASOV

Kadar človek obuja spomine, je vselej v nevarnosti ali pa v skušnjavi, da kaj pove drugače, kot je bilo v resnici. Tudi čas opravi svoje, saj z leti spomini radi zbledijo ali pa se jim pritaknejo kasnejše izkušnje, ki iz razdalje vplivajo na njihovo prvotno podobo in verodostojnost. Kajti res je, kar je povedal romunsko-francoski pisatelj Emil Cioran v svoji knjigi *Padec v čas*: da namreč »vsakdo dela pokoro za svoj prvi hip«. K temu lahko prištejemo tudi obujanje spominov, kakršnega vsebuje tole moje pisanje.

**»NEIZREKLJIVO: JAZ SEM IZ MATERINE SMRTI
VSTALI SIN. (...) TRPLJENJE SEM, KI JE MESO
POSTALO.«**

Včasih je bila navada, da so, če se je le pokazala priložnost, s številnimi otroki obdarjeni kmetje dajali punce od hiše, če le mogoče h kakšnim bližnjim pa tudi daljnjim sorodnikom v mestu. Na Perčičevem, po domače Učanovem gruntu na Povljah pod Storžičem, je bilo devet otrok, med njimi tudi moja mati Frančiška, ki je šla k daljnim sorodnikom v Ljubljano, kjer se je izučila v gospodinjstvu in šiviljskih opravilih, kar ji je kot dekletu za zamož, tako se je temu reklo takrat, prišlo nadvse prav kasneje, ko si je z mojim očetom, po rodu Korošcem iz okolice Beljaka, Cirilom Grafenauerjem, ki je bil višji železniški uradnik, ustvarila družino s šestimi otroki.

Vendar je že po dobrih desetih letih njenega družinskega življenja vmes posegla roka usode.

Pri sedemintridesetih letih, ko je rodila že šest otrok, se je moja mati Frančiška, ki je nikoli nisem poznal, odločila, da spravi na svet še mene, čeprav so ji zdravniki dopovedovali, da s tem ogroža svoje življenje. Ker je bila verna ženska, je poiskala uteho in odrešitev iz stiske tudi pri znanem ljubljanskem duhovniku. Dejal ji je: »Kakor bo Bog odločil.«

Umrla je dober teden po porodu. Šele ko sem bil že v zrelih letih, sem se dovolj globoko zavedel, kakšna žrtev je to bila, da je svoje življenje dala za moje. Takrat sem tudi napisal dva njej posvečena epitafa, ki sodita med moje najboljše pesmi.

Slabi dve leti za mamó je odšel tudi oče. Nobenega od njiju se ne spominjam v živo, po materini fotografiji

sodeč pa se niti ne čudim, zakaj se je oče tako nemudoma odpravil za njo na oni svet.

Mamo sem kot otrok zelo pogrešal, vendar zaradi njene smrti, ki ji je botrovala odločitev, da me donosi in rodi, nisem občutil krivde ali bil kakorkoli travmatiziran. A zagotovo je to ozadje, ki me je določilo, ki je del mene in kot tako poganja tudi v mojo poezijo.

Natančnejšo podobo matere sem si sicer izoblikoval šele pozneje, kot študent, kot otrok pa sem pogrešal vse, kar se mi je zdelo povezano s to podobo: toplino, skrb in tudi omejitve – otroci smo po očetovi smrti v glavnem odraščali kot samorastniki. Tako nisem okusil ne družinskega okolja ne življenja v njem. Že v otroštvu se je verjetno prav zato začel v meni razvijati občutek tujstva in ogroženosti, kasneje pa predvsem tisti individualizem, ki sem ga gojil v poeziji. Po drugi strani pa me je prežemalo tudi hlepenje po tovarišiji, ki se je, mnogo let pozneje, dokaj plodno utrjevalo v moji uredniški praksi.

Epitaf Frančiški G. (1903–1940)

Čakalnica samote, listnata rja zraka,
jesen, križ s senco v usodi.
se nagiba? kamen in rože,
v temnodušni zemlji pod njimi
kost in kost. je milost biti zakopana
z živimi celicami smrti v nas?
polno prgišče, sprhneli zbogom
v roki brez zamaha. slovo, ki traja
s prividom stegnjeno od mrtvih

k živim, ne jemlje in ne vrača
pripadnosti. kdo sva v nadaljevanju,
ki je odvrnjeno od naju?
v belem prelivu dneva sije mraz.
nebo, vzpon k lahkemu, sveto nebo
nad črno posteljo, skopano v čas
med nama. spiš v moji budnosti?
razžrta od kristalov, zlogov teme,
nikoli videna, nikdar imenovana,
v Drugem-in-Istem-Venomer ob-
Enem.

Vojne se zelo medlo spominjam; iz tistih dni so se mi ohranili le drobni utrinki. Večidel sem jo preživel v skrbnem varstvu naše čudežno prijazne gospodinje Nežke iz Bezuljaka, ki nam jo je iz uršulinskega samostana pri-skrbel naš varuh, stric Ivan Grafenauer. Otroci smo se, kakor smo vedeli in znali, v pomanjkanju, lačni, sam pa tudi precej bolehen, prebijali skozi vojne dni.

Stara mama Doroteja in mama Frančiška

Zdaj, ko to pišem, sedim v hiši na pobočju Jošta nad Kranjem, od koder gledam proti Storžiču, ob jasnih dnevih pa vidim tudi trsteniški zvonik in Učanovo domačijo. Tu sem nekoč davno napisal tudi otrokom namenjeno pesem z naslovom Mama:

Mama je od vseh ljudi
najboljša na svetu,
ker se mi rada smeji
in ker je par očetu.

Z mamo se oče poljublja,
z njo hodi spat in z njo vstaja
in kar naprej ji obljublja
vse od kraja.

Z njo se fotografira,
objet preko rame,
in z njo se prepira,
kadar se vleče zame.

Mama očetu bere misli
in vse njegove želje ugane.
Pomaga mu, kadar so dnevi kisli,
ali če z levo nogo vstane.

Mama ne more biti sama
ali imeti za par kakšnega strica.
Saj vsi vemo, da je mama
boljša očetova polovica.

Le kako bi bilo očetu
brez mame,
ko bi ga le pol hodilo po svetu
in nič ostalo zame?

Ko se danes sprašujem, od kod neki se je vzela ta malce
hudomušna pesem za današnje čase, se ne morem zne-
biti občutka, da se je iz ozadja vpletla vanjo tudi moja iz-
kušnja, podpluta z bridkostjo zaradi tako zgodnje izgube
staršev, da ju nisem niti poznal, kaj šele, da bi jima lahko
kdaj rekel oče in mama.

Sestre in bratje Grafenauer - skupaj nam je bilo lepo.

Oče Emil in mati Franciška Grafenauer

DVORSKA VAS MOJEGA OTROŠTVA

*V spominu naprej živ;
pretekli čas.
Z živo vodo oškropljen se budi
od mrtvega v nas.*

V prvih letih po drugi svetovni vojni je na Slovenskem vsepovsod primanjkovalo učiteljev. Ker je Sonja malo pred tem maturirala, so jo z direktivo nemudoma poslali na trimesečni učiteljski tečaj. Tako usposobljeni so ji nato dodelili mesto enoosebne učiteljice in ravnateljice v šoli bogu za hrbtom za tiste čase, v Dvorski vasi. Do tja si se lahko pripeljal s kočevskim vlakom, vendar si moral izstopiti v Velikih Laščah, nato pa še skorajda polno uro pešaćiti do vasi.

Sonja je imela takrat devetnajst let, šola pa je bila zgrajena v dvajsetih letih; imela je dve učilnici, stanovanje za učitelja, dvorano z odrom za različne ljudske igre in druge prireditve, na podstrešju pa še manjše stanovanje za Kmelovo mamo, ki je v šoli skrbela za čistočo. Pravo razkošje za mlado učiteljico.

Danes si nihče ne more predstavljati, kaj je to takrat pomenilo zanj in kaj tudi zame, njenega najmlajšega brata, ki me je iz lakotne Ljubljane vzela k sebi v vas. V družini sedmih otrok brez staršev je bilo to, da sem pri petih letih prišel v Dvorsko vas, za vse nas pravo odrešenje. Kako naj sami mladoletniki skrbijo še za negodnega otročaja, ko morajo najprej poskrbeti zase?

Stanovala sva v šolski stavbi, veliko časa pa prebila pri Mencinih, na domačiji, ki se ji je po domače reklo

V tej hiši pri Kajžerjevih v Dvorski vasi,
je del mladosti preživel pesnik
Niko Grafenauer.

pri Kajžerjevih, saj so se med njihovim starejšim sinom Ivanom in Sonjo že kmalu spletle ljubezenske vezi. Še danes ne vem, do kod sta v svoji ljubezni prispela. Najbrž pa je res, da kadar se sestaneta ženska in moški, ne molita očenaša, kot pravi portugalski pregovor. Sonjina in Ivanova zgodba se je po dveh letih žal tragično končala, saj so Ivana poslali na služenje vojaškega roka v Vojvodino, od koder se je kmalu vrnil v zacinkani krsti. Utonil naj bi v Tisi.

Dnevi v Dvorski vasi so se vame zapisali kot pravljicni. Kajžerjevi so me vzeli za svojega in tudi sam sem se pri njih počutil kot doma, oba s Sonjo sva pri njih našla ljubezen. Tu sem izdelal prvi in drugi razred. Pouk sem obiskoval pri Sonji, ki je bila do mene nekoliko strožja kot do drugih otrok, ušesa so malo trpela, a šola mi je šla odlično od rok. Predvsem sem povsem 'posvojil' dvorsko okolje. In še dolga leta po tem, ko sva s Sonjo zapustila ta kraj, vse do študija na fakulteti, sem se vsake zimske in poletne počitnice vračal h Kajžerjevim. Tako mi je uspelo prihraniti tudi nekaj denarja – za novo srajco ali hlače – od sicer zelo piškave pokojnine, ki sem jo prejemal po očetu. Danes si težko predstavljamo revščino, ki je vladala takrat, celo na kmetih smo jo zelo občutili; tu predvsem zaradi obvezne oddaje, kot se je temu reklo takrat, ker so morali kmetje velik del vsakoletnega pridelka oddati v zadrugo. Če je kdo kaj zatajil, sta ga čakala zaplemba ali celo arest. Zato so se ljudje bali. Kadar je kaka mama na vasi ocvrla jajca, je bil to že pravi praznik.

Kajžerjev oče Joža je imel mizarsko delavnico, kovačijo in mlin, kjer je zrnje mlela Kajžerjeva mati. V malen so prinašali žito, ajdo in koruzo vsi okoliški kmetje, Joža pa je bil mojster za vse. K njemu so prihajali kmetje z

To bili so zlati časi!
Le za Muro sva skrbela,
da se dobro je imela !

vseh koncev tudi zato, da jim je popravil kak kos orodja ali izdelal novega. Med zimskimi počitnicami smo v njegovi delavnici izdelovali lesene žlice in obešalnike, med oblanci pa je grela svoje mladiče očetova lovska psica Šeka. Bil je tudi čebelar, zato pri njih ni nikoli manjkalo medu, in izdelal je kar nekaj čebelnjakov, ki jih naročniki niso mogli prehvaliti. Zabavno ga je bilo gledati, kadar je nerodno štorkljal po čebelnjaku in brkljal po srščih panjih, a ga nobena čebela ni pičila. Pri tem je vselej kadil cigaro ali pipo, iz katere je na debelo puhtel dim.

In še zmeraj ga vidim, kako je odhajal s svojo puško v gozd in se včasih vrnil z zajcem ali jelenom. Kar ne bi bilo nič posebnega, če ne bi bil invalid. Še zelo mlad je bil leta 1914 vpoklican v cesarjevo vojsko in poslan na fronto. Leta 1916 je bil na fronti v Galiciji tako hudo ranjen, da so mu morali amputirati desno nogo nad kolonom. Po vrnitvi si je sam izdelal protezo in – ostal tudi lovec. Na stegenski štrcelj je z jermeni čez rame privezoval nerodno in težko protezo, ki ga je večkrat žulila in mu povzročala hude bolečine. A nikoli ga nisem slišal, da bi se zaradi tega pritoževal ali jamral.

Oba Kajžerjeva sta me imela za svojega, še posebej pa po Ivanovi smrti, ko sva se tesno zbližala tudi z njunim mlajšim sinom Jožem, Pipčkom, kot smo ga klicali, ki se je takrat vsak dan vozil z vlakom v gimnazijo v Kočevje. Kasneje je študiral v Ljubljani in postal elektroinženir. Bil je le nekaj let starejši od mene. Skupaj sva delala na kmetiji, ob počitnicah sva skupaj kosila, orala, vozila hlevski gnoj na njive, žela pa tudi praprot za prašičjo steljo, plela na njivah, kosila mah in resje v gozdu za nastil kravam, podirala bukve za kurjavo, mlatila in še bi lahko našteval. Tako sem do obisti spoznal vsa kmečka dela in se kot

mestni fantič na zelo pristen in za zmerom srečeval z naravo in se vanjo vživljal. Sledove tega občutja je mogoče zaznati tudi v moji poeziji.

V zimskih večerih se je v hiši ob kmečki peči, kjer sem se grel z mačko, več let po vojni zbirala vsa vaška srenja in poslušala takrat menda edini radio v vasi. Za dobro voljo sta poskrbela tudi oče Jože in njegova sestra Ana, prava vaška lepota, ki sta razvnela goste s harmoniko, kitaro in petjem domačih pesmi. Vzdušje je bilo zaradi svoje pristne starožitne domačnosti neponovljivo. To srečevanje ob večerih je ostalo dolgoletna navada še potem, ko je imel na vasi že vsak svoj radio. Človek pač prej opusti vero kot navado.

Neke zime se je Pipček domislil, da bi bilo treba v Dvorski vasi postaviti skakalnico, ki bi ta kraj proslavila po vsej Dolenjski. Tako so s somišljeniki naslednje leto spomladi v Lazih res izdelali 30-metrsko skakalnico in jo dodelovali vse do zime. Konec decembra je zapadlo skoraj pol metra snega. Veselje je bilo nepopisno. Kaj šele, ko je Pipček na njej s skokom, dolgim 29,5 metra, postavil rekord. Postal je dvorski Janez Polda, skakalnico pa smo nemudoma poimenovali Pipčkova skakalnica in ime se je dobro prijelo.

Pozneje, kot srednješolec, sem si na skednju naredil svoj kot. Ležišče na senu, nad njim pa sem odmaknil kritino, jo nadomestil s steklom in tako pridobil svetlobno lino, svoje okno v nebo. Tam sem bral in pisal, to je bil moj kotiček, katerega nedotakljivost so spoštovali vsi, tudi Kajžerjeva mati. Tu so nastale moje prve pesmi, nekatere so bile pozneje tudi objavljene v prvcu *Večer pred praznikom*.

V letih, ki sem jih v Dvorski vasi preživel s Sonjo, si nisem mogel misliti, da bo šel tudi Pipček po stezah, ki jih je do dvorske šole ubiral že njegov brat Ivan. V bližnji šoli je namreč srečal srčno dekle, učiteljico Silvo, in se zaljubil vanjo. Njegova pot tja in nazaj na Kajžerjevo pa se je, za razliko od Ivanove, končala srečno. S Silvo si je ustvaril kremenito družino, ki se še danes zbira na Kajžerjevi domačiji; to so preuredili v skupno počitniško hišo.

Dvorske šole zdaj žal ni več, mala Kajžerjeva hiša s svojo dušo in njen družinski utrip pa trajata in premagujeta čas, ki je pred nekaj leti kot nič odplaknil nekoč mogočno, a žal v novih razmerah nerabno in razpadajočo šolo.